

УДК 378:04:37.091.12.011.3-051-057

Шеремет Марія Купріянівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри логопедії
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1437-3820
ikpp@ukr.net

Ленів Зоряна Павлівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри логопедії
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-0611-9841
lzoryana@ukr.net

Лобода Вікторія Віталіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0001-6091-4232
vita.loboda@gmail.com

Максимчук Борис Анатолійович

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання, доцент кафедри психології та соціальної педагогіки
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-4168-1223
0674256781@ukr.net

СТАН СФОРМОВАНOSTI SMART-ІНФОРМАЦІЙНОГО КРИТЕРІЮ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ

Анотація. Авторами актуалізовано проблему дослідження стану сформованості SMART-інформаційного критерію когнітивно-компетентнісного компоненту готовності майбутніх фахівців – асистентів учителів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору, який є складовою частиною II етапу(змістовно-діяльнісного) системи підготовки означених фахівців. Визначено наступні показники SMART-інформаційного критерію: обізнаність із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти; глибина розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання; потреба у використанні цифрових технологій в освітньому процесі. Їх покладено в основу розроблення діагностичних матеріалів (тестів, анкет та е-опитувальників), використання яких у процесі психолого-педагогічної діагностики дало змогу отримати відповідні емпіричні дані для чіткої кількісної та якісної диференціації студентів за п'ятьма рівнями готовності. Для визначення рівня стану сформованості в студентів обізнаності із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти було запропоновано спеціально розроблену анкету з 15 запитань із тезовими короткими варіантами відповідей, а також можливість доповнити обрану відповідь. Для дослідження сформованості показника глибини розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання було запропоновано 15 тестових завдань-тверджень, до яких потрібно було добрати одну із запропонованих відповідей. Для виявлення рівня сформованості потреби у використанні цифрових технологій в освітньому процесі студенти оцінювали, наскільки важливими вони вважають зазначені складові цифрової грамотності, а також – наскільки часто ці складові цифрової грамотності використовуються в навчальному процесі університету. Згідно з кількісним і якісним аналізом одержаних результатів по трьох показниках у більшій частині студентів було констатовано низький та нижче середнього рівні сформованості готовності за SMART-інформаційним критерієм. Отримані дані емпіричного дослідження на констатувальному етапі експерименту засвідчили потребу у формуванні готовності фахівців до реалізації інклюзії в процесі їх підготовки в закладах вищої освіти.

Ключові слова: стан готовності фахівців до реалізації інклюзії; асистент учителя; SMART-інформаційний критерій; SMART-технології; психолого-педагогічна діагностика.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Освіта і наука є фундаментальними складовими, які здатні зберегти національні інтереси, зміцнити конкурентоспроможність держави на міжнародній арені. Серед викликів часу важливими є проблеми освіти осіб із особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзії. Тому інклюзивні процеси мають пронизувати й усі аспекти діяльності закладу вищої освіти (ЗВО), серед яких головний – здійснення якісної підготовки фахівців для роботи в закладах загальної освіти (ЗЗО) з інклюзивною формою навчання.

Станом на сьогоднішній день інклюзія стала пріоритетом у євроінтеграційній освітній політиці нашої держави й активно імплементується з часу схвалення Урядом Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та прийняття нового Закону України «Про освіту».

Світові процеси, які відбуваються в інформаційному суспільстві, призвели до потреби забезпечення систематичного вдосконалення професійної компетентності працівників освітньої сфери, підвищення їх фахової майстерності, а особливо цифрової грамотності. Зі стрімкою модернізацією освіти та зростанням викликів часу праця педагогів модифікується і вдосконалюється на ґрунті освітніх реформ, оскільки змінюється зміст національної школи, з'являються інноваційні педагогічні технології навчання, зокрема й інклюзивного. Тому проблема професійної підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів здатних реалізовувати інклюзію залишається гостро актуальною [1,2].

Як відомо, забезпечення інклюзивного навчання дітей із ООП здійснюють вузькопрофільні фахівці команди психолого-педагогічного супроводу (учитель-логопед, учитель-дефектолог, реабілітолог, практичний психолог, соціальний педагог), реалізуючи корекційно-розвиткову та психолого-педагогічну складові, але основна навчально-виховна діяльність дитини в освітньому процесі відбувається в класі за участю вчителя та асистента вчителя. Тому посада асистента вчителя як абсолютно нового суб'єкта освітнього процесу належить в Україні до педагогічних професій. Відповідно підготовка такого фахівця повинна здійснюватися в закладах вищої педагогічної освіти, а також у класичних університетах на факультетах педагогічного профілю.

Відповідно до листа МОНмолодьспорту № 1/9-675 від 25.09.12 р. «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» такий фахівець забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами [3]. У наказі МОН № 665 від 01.06.13р. «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» (Код КП-3330)[4] описано вимоги до асистента вчителя, а також основні його компетентності. У даних нормативно-правових актах зазначається, що він повинен знати: основи законодавства України про освіту та соціальний захист; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; нормативні документи з питань навчання та виховання; сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки; психолого-педагогічні дисципліни; особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку; ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, використовуючи індивідуальний та диференційований підходи; рівні адаптації навчального та фізичного навантаження; методи використання сучасних технічних засобів та обладнання; основи роботи з громадськістю та сім'єю; етичні норми і правила організації навчання та виховання дітей; норми та правила ведення педагогічної документації. У документах також вказано, що асистент учителя повинен

вміти: застосовувати практичні знання в практичній діяльності; здійснювати супровід дитини з ООП; разом з іншими фахівцями складати індивідуальну програму розвитку дитини; вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня; налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами навчально-виховної діяльності; займатись посередницькою діяльністю у сфері виховання та соціальної допомоги [3, 4]. Окрім цього асистент вчителя повинен мати сформовані певні особистісні якості.

Отже, у процесі розробки системи підготовки таких фахівців у ЗВО необхідно орієнтуватись на вимоги чинного законодавства щодо їх професійних компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання актуальності підготовки майбутніх фахівців до роботи в інклюзивних умовах відображені в працях як закордонних, так і українських учених. Аналіз вітчизняної наукової літератури з проблем дослідження свідчить про те, що активно розробляються теоретико-методологічні засади вдосконалення процесу підготовки фахівців у вищій школі (В. Андрущенко, В. Биков, В. Бондар, В. Кремень, В. Огнев'юк, В. Синьов, О. Співаковський, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.) [1, с. 391].

На особливу увагу заслуговують одні з перших праць, присвячених SMART-освіті, таких закордонних учених, як: Yang Chen, Vive Kuman, Kinshuk, Ronghuai Huang, Siu Cheung Kong та Vytautas Stuikus [5, 6].

Вітчизняні науковці Р. Гуревич та М. Кадемія зазначають, що популярним нині є поняття «SMART» – «розумний». Розгляд концепції SMART-структури мав місце в контексті аерокосмічних технологій, а основна її функція полягає в реагуванні на навколишнє середовище та зміни в ньому за допомогою дотиків, сигналів, комунікацій та інших інтегрованих в неї елементів [7, с. 74]. Сама ж аббревіатура SMART несе подвійне змістовне навантаження. Завдяки дослівному перекладу її можна розшифрувати як: Selfdirected, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology embedded, а відповідно – навчання самостійне, мотивоване, адаптивне, збагачене ресурсами, з вбудованими технологіями.

Ідею застосування SMART-технологій з метою підготовки кадрів для роботи в умовах інклюзії було нами презентовано в 2016 році на II Міжнародному конгресі: «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії» [2, с. 198]. Оскільки ці технології підтверджують свою доцільність у процесі підготовки фахівців різних галузей знань, то вочевидь можна припустити, що й при підготовці фахівців до роботи в умовах інклюзії вони будуть дієвими.

На сьогоднішні вже частково розроблені теоретико-методологічні підходи до підготовки педагогів для роботи в інклюзивних умовах, однак залишаються невирішеними ще питання щодо підготовки асистентів учителів закладів загальної освіти з інтегрованим та інклюзивним навчанням.

У рамках розпочатого нами в 2013 році експерименту було розроблено наступні етапи системи професійної підготовки фахівців, здатних реалізовувати інклюзію за структурно-функціональною моделлю: I – пропедевтично-мотиваційний (формування усвідомлення суспільного значення інклюзії; виникнення потреби використання знань зі спеціальних психолого-педагогічних дисциплін у професійній діяльності; уточнення та конкретизація суті діяльності педагогів в умовах інклюзивного навчання); II – змістовно-діяльнісний (опанування студентами теоретичних знань; формування уявлень про інклюзію в дії (умови, механізми реалізації, педагогічні технології, моніторинг); розвиток уміння діяти в міждисциплінарній команді фахівців інклюзивного навчального закладу); III – операційно-практичний (формування вміння володіти спеціальними методиками стандартизованого оцінювання й диференційованого навчання; сучасними технічними засобами комунікації та

організації навчання; застосовувати набуті знання на практиці; поширювати знання і вміння серед педагогічної та батьківської громадськості) [8, с. 122].

Ці етапи пронизують ціннісно-ідейний, когнітивно-компетентнісний і рефлексивно-професійний компоненти готовності асистентів учителів до професійної діяльності в умовах інклюзії. Критеріями сформованості когнітивно-компетентнісного компоненту є SMART-інформаційний і стратегічно-співтворчий. У даній праці описуватимуться результати психолого-педагогічної діагностики першого (SMART-інформаційного) критерію за відповідно визначеними показниками.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження стану сформованості SMART-інформаційного критерію когнітивно-компетентнісного компоненту готовності майбутніх фахівців, зокрема асистентів учителів, до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору початкової школи.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У підвищенні якості вищої освіти провідна роль нині належить питанням її інформатизації як симбіозу «взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб... учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом керує та його забезпечує» [9, с. 48–49].

Розвиток сучасного суспільства спричиняє значні зміни й у системі вищої освіти. Зокрема освітні проблеми стають все більш різноманітними, а завдання – більш складними, і ці зміни спонукають до формування компетентнісної парадигми освіти, де освітня діяльність розглядається як інформаційна і когнітивна, орієнтована на пошуки та відкриття, акцентує увагу на креативності та ініціативі, а також сфокусована на взаємодії та співпраці [10].

Нині вводиться трансдисциплінарне визначення поняття компетенції як характеристики співвідношення між суб'єктом і діяльністю, відповідно відбувається перехід від «навчання за наслідуванням» до «ідейної творчої взаємодії».

Поняття компетентності є ширшим і містить зміст професійних компетенцій. Дослідження провідних закордонних фахівців у царині психології, педагогіки, соціології та інших прикладних гуманітарних наук свідчать, що компетентність у світлі сьогочасної наукової парадигми розглядається максимально комплексно. Зокрема М. Ноулз ще в 1959 році писав, що компетентність – це здатність людини професійно виконувати свої обов'язки в мінливих умовах, які потребують щораз нового навчання й включення у відкрите інформаційне середовище [11]. За такого визначення, як зазначає Б. Максимчук, компетентність не може бути достатньою чи завершеною, а вчитель екзистенційно має почуватися «перманентним учнем». Якщо раніше компетентності пов'язувалися зі знаннями й уміннями, то тепер у зарубіжній і вітчизняній традиції – з ефективністю, результатом, ситуативною професійною доцільною лабільністю та стабільністю цих характеристик у часі [12, с. 119].

Отже, недостатньо вважати компетенціями знання, уміння і навички асистента вчителя, хоч і доповнені практичним застосуванням і ціннісними орієнтирами, оскільки інтеграція в освіту сучасності таких понять, як «інформаційне суспільство», «розумне пристосування», «SMART-технології», «цифрова грамотність» докорінно змінюють процес підготовки фахівців нової генерації в когнітивно-компетентнісній парадигмі.

Впровадження, паралельно з традиційною моделлю навчання, моделі електронного навчання (eLearning), різновидів мобільного навчання (mLearning) та змішаного навчання (bLearning) визначає, зокрема, розробку навчальних веб-ресурсів

та електронних підручників, масових відкритих онлайн курсів (МООС), а також спеціальних програмних продуктів – систем управління віртуальним навчальним середовищем (LMS); формування кола спеціалістів у соціальних мережах та віртуальних спільнот практик, які ведуть блоги, тощо. Згодом навчання майбутніх асистентів учителів в Україні можна організувати дистанційно або очно-дистанційно [13]. Але для цього освітнім лідерам необхідно створити в кожному ЗЗО доступ до інтернет-мережі, забезпечити комп'ютерним обладнанням і програмним забезпеченням педагогів і навчити їх ними користуватись, адже вміння фахівців ефективно використовувати цифрові технології, зокрема веб-інструменти, визначає ступінь їх цифрової грамотності. Позитивний досвід підготовки асистентів учителів у системі післядипломної освіти за допомогою е-навчання представлено в дослідженні І. Воронцової та Н. Заєркової [14, с. 236-241]. Однак поширення такого досвіду на загальнодержавному рівні потребує ще значних зусиль, а організація підготовки асистентів учителів засобами цифрових (хмарно орієнтованих) технологій знаходиться ще на зародковій стадії. Хоча така форма здобуття освіти є значно менш ресурсно затратною та більш ефективною, ніж суто очна.

Сьогодні термін «цифрові технології» (на відміну від ІКТ) вважається найбільш відповідним для називання повного набору пристроїв, програмного забезпечення чи інфраструктури. А все більш поширений термін навчальних SMART-технологій охоплює когнітивне навчання, диференційоване навчання в класі, навчання в співпраці (в групі), персоналізоване навчання (індивідуальне) та узагальнене навчання (на масових онлайн-курсах) [15]. Тож ми так, як і Н. Слободяник та К. Соколюк, розглядаємо SMART-технології як інтерактивний навчальний комплекс, що дозволяє створювати, редагувати та поширювати мультимедійні навчальні матеріали як в аудиторний, так і в позааудиторний час. Дані технології покликані насамперед економити часові та інші ресурси для досягнення цілей навчання, як студентів, так і викладачів [16, с. 100].

Доцільність застосування SMART-технологій у навчальному процесі ЗВО під час реалізації когнітивно-компетентнісного компоненту готовності фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору початкової школи визначається SMART-інформаційним критерієм, який є ефективним поєднанням цільового змістовного наповнення з інформатизацією у процесі підготовки асистентів учителів.

3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Загалом для ефективного впровадження інклюзії потрібне дотримання ряду загальнодержавних, психолого-педагогічних і технологічних умов, основні з яких: формування позитивної громадської думки щодо інклюзії на засадах гуманізму; удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази; розроблення науково- та навчально-методичного забезпечення та його інформатизація; підготовка професійних кадрів для роботи в інклюзивному освітньому просторі [17, с. 56].

Окреслені вище позиції є важливими детермінантами змістовно-діяльнісного (II) етапу системи підготовки майбутніх асистентів учителів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору початкової школи, що позначається сформованістю когнітивно-компетентнісного компоненту їх готовності за такими показниками SMART-інформаційного критерію, як:

- обізнаність із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти;
- глибина розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання;

– потреба у використанні сучасних цифрових технологій в освітньому процесі.

Ці показники було закладено в основу для розроблення методичного інструментарію і проведення психолого-педагогічної діагностики стану готовності до професійної діяльності студентів старших курсів ЛНУ імені Івана Франка (спеціальності – «Корекційна освіта. Логопедія», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка»), ВДПУ імені М. Коцюбинського (спеціальність – «Початкова освіта») і НПУ імені М.П. Драгоманова (спеціальність – «Корекційна освіта. Логопедія»). У всіх перелічених університетах на вказаних спеціалізаціях було введено додаткову спеціалізацію: «Інклюзивна освіта» з кваліфікацією: «асистент учителя класу з інклюзивним/інтегрованим навчанням». Експеримент із підготовки асистентів учителів у такий спосіб тривав упродовж 2013 - 2017 років. Обсяг вибірки на констатувальному етапі експерименту, а також для визначення стану сформованості SMART-інформаційного критерію готовності до реалізації інклюзії становив 1250 осіб. Було обрано дві однорідні й однакові за кількістю групи студентів – експериментальну (ЕГ) і контрольну (КГ).

Для визначення показника обізнаності із законодавчим і понятійно-термінологічним полем студентам було запропоновано спеціально розроблену анкету з питаннями на кшталт: «Нормативно-правовою базою інклюзивної освіти є: а) вітчизняні законодавчі акти, б) міжнародні законодавчі акти, в) вітчизняні та міжнародні законодавчі акти, г) – своя доповнена відповідь». За обрану правильну відповідь студент отримує 1 бал і за влучне доповнення – ще додатково 1 бал. Студенти здебільшого обирають одну з запропонованих відповідей і не завжди доповнюють відповідь у пункті г). Наприклад, у цьому питанні правильна відповідь – в) відповідно – 1 бал, і при доповненні, коли студент вказує, що також впровадження інклюзії регламентується листами і наказами органів центральної і місцевої виконавчої влади, статутами закладів загальної освіти, концепціями тощо. У такому випадку студент отримує в сумі 2 бали за одне запитання. Усього анкета налічує 15 запитань з тезовими короткими варіантами відповідей, що потребують уточнень. Тож максимальна кількість балів, яку може отримати студент, – 30.

На дослідження сформованості показника глибини розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання було запропоновано також 15 тестових завдань-тверджень, до яких потрібно було дібрати одну з запропонованих відповідей: а) погоджуюсь, б) частково погоджуюсь, в) не погоджуюсь. Відповідно до ключів тесту правильна відповідь оцінюється в 2 бали, неправильна – в 0 балів, невизначеність – в 1 бал. Наприклад, у завданні-твердженні «Рішення про створення інклюзивного класу ухвалює директор школи» студенти, щоб набрати максимальну кількість балів за це завдання, повинні були обрати варіант відповіді а) «погоджуюсь», оскільки це правильний варіант відповіді. Отже, за виконання даного тесту студент може отримати максимально 30 балів.

Відповідно до показника потреби використання майбутніми асистентами вчителів сучасних цифрових технологій в освітньому процесі, а також виходячи з припущення, що ефективність вивчення SMART-технологій та принципів їх застосування в умовах інклюзії зростає при навчанні студентів із застосуванням цих SMART-технологій, було розроблено е-опитувальник, що містив 15 складових цифрової грамотності майбутнього педагога. Студенти повинні були, по-перше, оцінити, наскільки важливими вони вважають зазначені складові цифрової грамотності для підготовки асистента вчителя до використання сучасних цифрових технологій в освітньому процесі: у спосіб про ставлення оцінки 1, 2 або 3, де 1 = не дуже важливо, 2 = досить важливо, 3 = надзвичайно важливо. По-друге, студенти мали оцінити, наскільки часто ці складові цифрової грамотності використовуються у навчальному процесі

університету, також добираючи відповідний бал від 1 до 3, де 1 = ніколи або дуже рідко, 2 = час від часу, 3 = часто або постійно. Потім ми обраховували коефіцієнт відповідності застосування цифрових технологій у навчальному процесі ЗВО до важливості формування в майбутніх педагогів тих чи інших складових цифрової грамотності.

Якщо важливість складової цифрової грамотності (1) була вищою, ніж частота її використання в навчальному процесі ЗВО (2), то коефіцієнт відповідності (3) був менше 1, і готовність за цією складовою ми оцінювали в 0 балів. Якщо важливість складової цифрової грамотності (1) була нижчою, ніж частота її використання у навчальному процесі ЗВО (2), то коефіцієнт відповідності (3) був більше 1, і ми оцінювали результат за цією складовою в 1 бал. Якщо важливість складової цифрової грамотності (1) відповідала частоті її використання в навчальному процесі ЗВО (2), то коефіцієнт відповідності (3) дорівнював 1, і ми оцінювали результат за цією складовою у 2 бали.

Наприклад, складову «Використання відеозаписів кейсів – прикладів уроків в інклюзивних класах» студенти оцінили як надзвичайно важливу (3 бали), але зазначили, що такий вид роботи використовувався в навчальному процесі ЗВО «ніколи або дуже рідко» (1 бал). Відповідно коефіцієнт відповідності складав $1/3=0,33$, тобто підготовку майбутнього асистента вчителя за цією складовою цифрової грамотності ми оцінювали в 0 балів. Отже, максимально за всіма 15 складовими студент міг набрати 30 балів.

Ранжуються отримані бали по кожному з показників за наступними рівнями сформованості: ідеальний: 30-25, достатній: 24-19, середній: 18-13, нижче середнього: 12-7, низький: 6-1.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Емпіричні дані, одержані внаслідок діагностики стану сформованості SMART-інформаційного критерію когнітивно-компетентнісного компоненту готовності майбутніх асистентів учителів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі початкової школи на констатувальному етапі експерименту репрезентовано в рисунках 1-3.

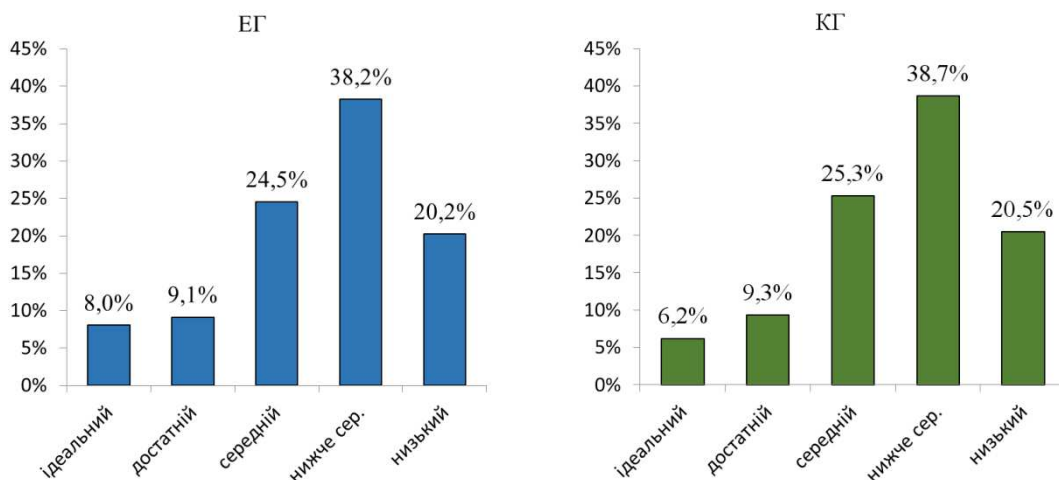

Рис. 1. Показник 1: обізнаність із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти

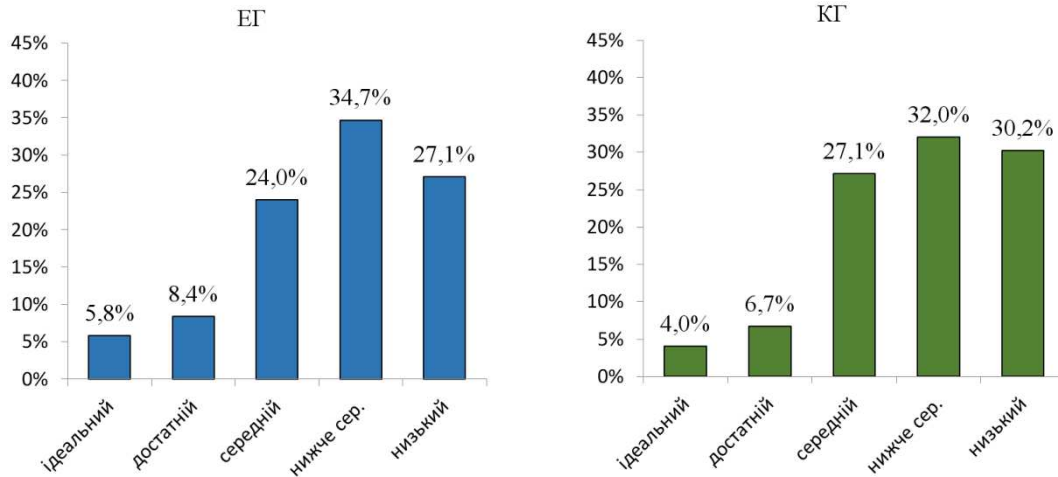

Рис. 2. Показник 2: глибина розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання

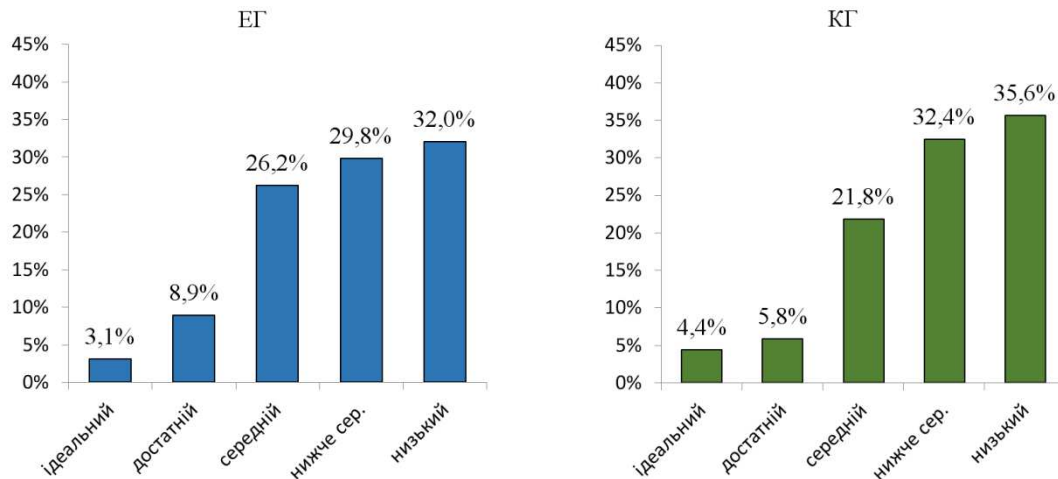

Рис. 3. Показник 3: потреба у використанні сучасних цифрових технологій в освітньому процесі

Результати засвідчують, що внаслідок проведення психолого-педагогічної діагностики рівень обізнаності студентів ЕГ із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти є низьким для 20,2% опитаних, нижче середнього – для 38,2%, середнім – для 24,5%, достатнім – для 9,1% та ідеальним – для 8% студентів. За результатами подальшого тестування виявилось, що 27,1% студентів мають низький рівень глибини розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання, у 34,7% студентів рівень цього показника – нижче середнього, у 24% – середній, у 8,4% – достатній, а у 5,8% студентів – ідеальний. Проведення е-опитування показало, що 32% опитаних студентів ЕГ мають низький рівень потреби у використанні сучасних цифрових технологій в освітньому процесі, в 29,8% студентів рівень готовності за цим показником – нижче середнього, в 26,2% – середній, і лише 8,9% студентів мають достатній, а тільки 3,1% – ідеальний рівень потреби у використанні сучасних цифрових технологій. Як бачимо, ці дані не надто відрізняються від результатів діагностування студентів контрольної групи (КГ).

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для досягнення мети необхідно було простежити актуальність досліджуваної проблеми на фоні модернізації змісту вищої освіти; проаналізувати наукову літературу в галузі інформаційних технологій і SMART-освіти, інклюзивного навчання та теретико-методологічних аспектів підготовки кадрів у ЗВО; розробити адекватні SMART-інформаційному критерію показники та методичний інструментарій для проведення і досягнення результативності психолого-педагогічної діагностики щодо диференціації стану сформованості готовності студентів (майбутніх фахівців – асистентів учителів) до реалізації інклюзії; проаналізувати одержані результати.

Унаслідок вивчення психолого-педагогічної наукової літератури та здійснення власних наукових експериментальних розвідок було визначено показники SMART-інформаційного критерію професійної готовності майбутніх асистентів вчителів до роботи в умовах інклюзивної освіти: обізнаність із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти, глибина розуміння психолого-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання та потреба у використанні сучасних цифрових технологій в освітньому процесі. Згідно з окресленими параметрами розроблено ряд авторських діагностичних матеріалів (тести, анкети, е-опитувальники), завдяки використанню яких з'ясовано стан її сформованості (ідеальний, достатній, середній, нижче середнього та низький) у студентів 3-х курсів. І відповідно до даного ранжування з'ясовано, що майбутні асистенти вчителів мають здебільшого недостатньо сформовану готовність до реалізації інклюзії за SMART-інформаційним критерієм.

Зведені дані демонструють, що більшості студентам ЕГ та КГ властивий низький (26,5% і 28,7% відповідно) та нижче середнього (34,2% і 34,4% відповідно) рівні сформованості SMART-інформаційного критерію готовності майбутніх асистентів учителів до реалізації інклюзії. Водночас спостерігається найкращий результат щодо обізнаності із законодавчим і понятійно-термінологічним полем інклюзивної освіти (ідеальний рівень за цим показником демонструють 8% студентів ЕГ та 6,2% студентів КГ). Дещо проблематичнішим є стан сформованості їх потреби у використанні сучасних цифрових технологій (ідеальний рівень 3,1% і 4,4%, відповідно). Такі результати є реалістичними, оскільки студенти 3 курсів ЕГ і КГ на констатувальному етапі експерименту ще тільки починають вивчати спецкурси з інклюзивної освіти або вибірково самостійно черпають інформацію з інтернет-джерел, тому й відповідно деякі студенти вже демонструють ідеальний і достатній рівні. Однак більшість студентів все ж знаходяться на низькому та нижче середнього рівні, що свідчить про необхідність формування їх готовності до реалізації інклюзії в умовах освітнього простору початкової школи. Особливо це стосується розвитку потреби у використанні цифрових технологій, а саме: відеолекцій, електронних посібників, мультимедійних презентацій, записаних кейсів із фрагментів уроків і корекційно-розвиткових занять, скайп-конференцій, онлайн-тренінгів, навчальних вебінарів, читання блогів професіоналів, участь у професійних ФБ-групах тощо.

Отже, особливості підготовки асистентів учителів до професійної діяльності обумовлені філософією розвитку інформаційного суспільства. Спроектований зміст експериментальної системи професійної підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзії на підґрунті структурно-функціональної моделі, що інтегрує пропедевтично-мотиваційний, змістовно-діяльнісний і операційно-практичний етапи, вочевидь забезпечить формування в майбутніх асистентів учителів уміння здійснювати фаховий супровід дітей із особливими потребами в контексті міждисциплінарної діяльності інклюзивного освітнього простору початкової школи засобами інновацій, зокрема SMART-технологій, що й становить перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] В. М. Синьов, М. К. Шеремет, “Основні тенденції модернізації підготовки корекційних педагогів в умовах реформування освітньої галузі”, *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С.Макаренка, вип. 7, с. 390-396, 2015.
- [2] З. П. Ленів, “Формування професійної компетентності фахівців, що реалізують інклюзивний підхід засобами SMART-технологій”, на *II Міжнародному конгресі. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії*, Вінниця, 2016, с. 197-201.
- [3] МОНмолодьспорт України. (2012, вер. 25). *Лист № 1/9-675, Щодо посадових обов'язків асистента вчителя*. [Електронний ресурс]. Доступно: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/.
- [4] МОН України. (2013, черв. 1). *Наказ №665, Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>
- [5] G. Chen, V. Kumar, Kinshuk, R. Huang, and S. C. Kong, “*Emerging Issues in Smart Learning*”, Berlin, Germany: Springer, 2014.
- [6] Vytautas Štuikys, *Smart Learning Objects for Smart Education in Computer Science*, Switzerland: Springer, 2015. Doi 10.1007/978-3-319-16913-2.
- [7] Р. С. Гуревич, та М. Ю. Кадемія, “Смарт-освіта – нова парадигма сучасної системи освіти”, *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : наук.-практ. журн.*, Харків. держ. політехн. ун-т, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С.Сковороди, Укр. інженерно.-пед. акад., вип. 4, с. 71-78, 2016.
- [8] З. П. Ленів, “Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи”, *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць*, серія 19, вип. 28, с. 119-125, 2014.
- [9] В. Ю. Биков, та А. М. Гуржій, “Сучасні інноваційні ІКТ-інструменти розвитку систем відкритої освіти”, *Психологічна і педагогічна науки в Україні: зб. наук. праць в 5 т.*, Т. 4 : Професійна освіта і освіта дорослих, К. : Педагогічна думка, с. 44-62, 2012.
- [10] H. Soulé, R. Schwartz, and P. Reville, “Changing the Educational Paradigm to Develop 21st Century Skills”, in *Education for the 21st century: Executive Summary. Harvard Advanced Leadership Initiative*, Cambridge, MA, 2014, p. 10-11.
- [11] M. Knowles, and H. Knowles, *Introduction to Group Dynamics*. Chicago, USA: Association Press, 1959.
- [12] Б. Максимчук, “Теоретичні та методичні основи формування валеологічної компетентності майбутніх учителів у процесі фізичного виховання”, дис. док. наук., навч.-наук. інст-т пед., псих., підгот. фах-в вищій квал-ї, Він. пед. ун-т, Вінниця, 2017.
- [13] В. В. Лобода, “До питання формування ефективного Інтернет-середовища для організації електронного навчання”, *Гуманітарний вісник ДВНЗ Переясл.-Хмельн. держ.пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди*, дод. 1 до вип. 36, т. 4, № 64, с. 282-289, 2015.
- [14] І. П. Воротникова, та Н. В. Заєркова, “Е-навчання асистентів учителів у післядипломній педагогічній освіті”, *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 66, № 4, с. 231-244, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_66_4_21.
- [15] V. Loboda “Experience-based learning in virtual environments”, in *Transformations in cultural, social and educational activity. Challenges towards contemporary Europe*, A. Roguska and A. Antas-Jaszczuk, Eds. Siedlce, Poland: Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego, Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, p. 117-127, 2016.
- [16] Н. Слободяник, та К. Соколюк, “SMART-технології в навчанні – перспективи та проблеми розвитку в Україні”, на *Міжнар. наук.-метод. конф. Smart-освіта: ресурси та перспективи*, Київ, 2014, с. 100-101.
- [17] Z. Leniv “Current approaches to teacher assistants training for working in inclusive educational space”, *Nowoczesna Edukacja: Filozofia, Innowacja, Doświadczenie. Łódź, Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności*, № 1(9), p. 55-61, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.edukacjanowoczesna.com/images/edukacja_nr9.pdf.

Матеріал надійшов до редакції 27.07.2018 р.

СОСТОЯНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ СМАРТ-ИНФОРМАЦИОННОГО КРИТЕРИЯ ГОТОВНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ К РЕАЛИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИИ В ОБРАЗОВАНИИ

Шеремет Мария Куприяновна

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой логопедии
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина
ORCID ID 0000-0003-1437-3820
ikpp@ukr.net

Ленив Зоряна Павловна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры логопедии
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина
ORCID ID 0000-0002-0611-9841
lzoryana@ukr.net

Лобода Виктория Витальевна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры коррекционной педагогики и инклюзии
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина
ORCID ID 0000-0001-6091-4232
vita.loboda@gmail.com

Максимчук Борис Анатольевич

доцент кафедры физического воспитания, доцент кафедры психологии та социальной работы
Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, г. Винница, Украина
ORCID ID 0000-0002-4168-1223
0674256781@ukr.net

Аннотация. Авторами актуализирована проблема исследования состояния сформированности SMART-информационного критерия когнитивно-компетентностного компонента готовности будущих специалистов – ассистентов учителей к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образовательного пространства, который является составляющей частью II этапа (содержательно-деятельностного) системы подготовки указанных специалистов. Определены следующие показатели SMART-информационного критерия: осведомленность с законодательным и понятийно-терминологическим полем инклюзивного образования; глубина понимания психолого-педагогических условий обеспечения инклюзивного обучения; потребность в использовании цифровых технологий в образовательном процессе. Их положено в основу разработки диагностических материалов (тестов, анкет и е-опросников), использование которых в процессе психолого-педагогической диагностики позволило получить соответствующие эмпирические данные для четкой количественной и качественной дифференциации студентов по пяти уровням готовности. Для определения уровня состояния сформированности у студентов осведомленности с законодательным и понятийно-терминологическим полем инклюзивного образования было предложено специально разработанную анкету из 15 вопросов с тезисно короткими вариантами ответов, а также возможностью дополнить выбранный ответ. Для исследования сформированности показателя глубины понимания психолого-педагогических условий обеспечения инклюзивного обучения было предложено тоже 15 тестовых заданий-утверждений, к которым нужно было подобрать один из предложенных ответов. Для выявления уровня сформированности потребности в использовании цифровых технологий в образовательном процессе студенты оценивали, насколько важными они считают указанные составляющие цифровой грамотности, а также – насколько часто эти составляющие цифровой грамотности используются в учебном процессе университета. Согласно количественному и качественному анализу полученных результатов по трем показателям у большей части студентов было констатировано низкий и ниже среднего уровни сформированности готовности по SMART-информационному критерию. Полученные данные эмпирического исследования на констатирующем этапе эксперимента показали потребность в формировании готовности специалистов к реализации инклюзии в процессе их подготовки в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: состояние готовности специалистов к реализации инклюзии; ассистент учителя; SMART-информационный критерий; SMART-технологии; психолого-педагогическая диагностика.

THE DEVELOPMENT LEVEL OF SMART INFORMATION CRITERION FOR SPECIALISTS' READINESS FOR INCLUSION IMPLEMENTATION IN EDUCATION

Mariia K. Sheremet

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Speech Therapy Department,
Mykhailo Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-1437-3820
ikpp@ukr.net

Zoriana P. Leniv

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Speech Therapy Department
Mykhailo Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-0611-9841
lzoryana@ukr.net

Viktoriiia V. Loboda

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Special Pedagogy and Inclusion Department
Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-6091-4232
vita.loboda@gmail.com

Borys A. Maksymchuk

Associate Professor of the Department of Psychology and Social Work and the Department of Physical Education, M. Kotsiubynskiy Vinnytsia Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-4168-1223
0674256781@ukr.net

Abstract. The article explores the development level of SMART information criterion for the cognitive and competency-based component of future teacher assistants' readiness for professional activity in the context of an inclusive educational space, which is an integral part of content and activity stage (stage 2) of these specialists' training system. The following indicators of SMART information criterion were defined: knowledge about the legislative, conceptual and terminological field of inclusive education; understanding of psychopedagogical conditions for promoting inclusive education; the need for using digital technologies in the educational process. They are the basis for developing diagnostic materials (tests, questionnaires and e-questionnaires), which make it possible to obtain appropriate empirical data for a clear quantitative and qualitative differentiation of students at five levels of readiness in the process of psychopedagogical diagnostics. In order to determine the development level of students' knowledge about the legislative, conceptual and terminological field of inclusive education, the authors have designed a special questionnaire. It includes 15 questions, which require short answers and also allow students to supplement the chosen answer. To study their understanding of psychopedagogical conditions for promoting inclusive education, 15 multiple-choice questions have been also designed. In order to determine the development level of the need for using digital technologies in the educational process, students were asked to assess how important they considered the components of digital literacy and how often these components of digital literacy were used during the educational process. As evidenced by the quantitative and qualitative analysis of the obtained results on three indicators, most students (more than 50%) are at low and average development levels of readiness according to SMART information criterion. The obtained data of empirical research obtained during the confirming stage of the experiment indicate the need for developing specialists' readiness to implement inclusion during higher education study.

Keywords: specialists' readiness for implementation of inclusion; teacher assistant; SMART information criterion; SMART technology; psychopedagogical diagnostics.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] V. Syniov, M. Sheremet, “The main trends in modernization of training of special educators in the context of reforming the educational branch”, *Pedagogical Sciences: theory, history, innovation technology: scientific journal*, A. S. Makarenko State Pedagogical University of Sumy, issue 7, 2015, p. 390-396 (in Ukrainian).
- [2] Z. Leniv, “Formation of professional competence of the specialists realizing inclusive approach by means of SMART-technologies”, in *II International Congress. Education of children with special needs: from an institutionalization to an inclusion*, Vinnytsia, 2016, p. 197-201 (in Ukrainian).
- [3] Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine (2012, Sept. 25). *Letter no. 1/9-675, On the duties of a teacher assistant and the appendix to the letter* [Online]. Available: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/ (in Ukrainian).
- [4] Ministry of Education and Science of Ukraine (2013, June 1). *Order no. 665, On the Approval of Qualification Characteristics of Professions (positions) of Pedagogical and Scientific & Pedagogical Employees of Educational Institutions* [Online]. Available: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/> (in Ukrainian).
- [5] G. Chen, V. Kumar, Kinshuk, R. Huang, and S. C. Kong, “Emerging Issues in Smart Learning”, Berlin, Germany: Springer, 2014 (in English).
- [6] VytautasStuikys, “Smart Learning Objects for Smart Education in Computer Science”, Switzerland: Springer, 2015. Doi 10.1007/978-3-319-16913-2 (in English).
- [7] R. Hurevych, and M. Kademiya, “Smart-education as a new paradigm for modern system of education”, *Theory and practice of managing social systems: phylosophy, psychology, pedagogics, sociology*, scientific-practical journal, Kharkiv, Kharkiv State Polytechnical University, H. S. Skovoroda National Pedadodical University of Kharkiv, Ukrainian Engineering-Pedagogical Academy, issue 4, p. 71–78, 2016 (in Ukrainian).
- [8] Z. Leniv, “Peculiarities of implementing inclusion and training relevant professionals: problems, experience, perspectives”, *Scientific journal of M.P. Drahomanov National Pedagogical University, series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology: collection of scientific papers*, issue 28, p. 119-125, 2014 (in Ukrainian).
- [9] V. Bykov, and A. Gurzhiy, “Modern Innovative ICT tools Development of Open Education”, *Psychological and Pedagogical Sciences of Ukraine: collection of scientific papers in 5 vols.*, vol. 4: Professional education and adult education, Kyiv: Pedagogical Thought, 2012, p. 44-62 (in Ukrainian).
- [10] H. Soulé, R. Schwartz, and P. Reville, “Changing the Educational Paradigm to Develop 21st Century Skills”, in *Education for the 21st century: Executive Summary. Harward Advanced Leadership Initiative*, Cambridge, MA, 2014, p. 10-11 [Online]. Available: https://gloaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/2014_education_report_web.pdf (in English).
- [11] M. Knowles, and H. Knowles, “Introduction to Group Dynamics”, Chicago, USA: Association Press, 1959 (in English).
- [12] B. Maksymchuk, “Theoretical and methodological foundations of the formation of valeological competence of future teachers in the process of physical education”, diss. Doc. ped.sciences, Educational and scientific institute of pedagogy, psychology, training of specialists of higher qualification, Vinnytsia Pedagogical University, Vinnytsia, 2017 (in Ukrainian).
- [13] V. Loboda, “Revisiting the issue of creating an effective Internet environment for e-learning”, *Humanitarian Bulletin of the HryhoriiSkovoroda Graduate School of Pedagogical Sciences Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University*, Annex 1 to issue 36, vol. IV (64), p. 282-289, 2015 (in Ukrainian).
- [14] I. Vorotnykova, and N. Zaierkova. “E-learning of teachers’ assistants in postgraduate pedagogical education”, *Information technologies and learning tools*, vol. 66, no. 4, p. 231-244, 2018 [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_66_4_21 (in Ukrainian).
- [15] V. Loboda, “Experience-based learning in virtual environments”, in *Transformations in cultural, social and educational activity. Challenges towards contemporary Europe*: A. Roguska and A. Antas-Jaszczuk, Eds. Siedlce, Poland: Publishing House of the Faculty of Humanities, Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, p. 117-127, 2016 (in English).
- [16] N. Slobodyanyk, and K. Sokolyuk, “SMART-technology in education – prospects and challenges of development in Ukraine”, in *International scientific methodological conference Smart-Education: resources and perspectives*, Kyiv, 2014, p. 100-101 (in Ukrainian).
- [17] Z. Leniv, “Current approaches to teacher assistants training for working in inclusive educational space”, *Modern Education: Phylosophy, Innovation, Experience*, no.1(9), p. 55-61, 2018 [Online]. Available: http://www.edukacjanowoczesna.com/images/edukacja_nr9.pdf (in English).

